

Низамиев А.Г., Артыкбаева С.Ж., Айтыкулова Б.М.

**СОЦИАЛДЫК ТУРИЗМДИ КАЛЫПТАНДЫРУУ
МАМЛЕКЕТТИН СОЦИАЛДЫК САЯСАТЫНЫН
АРТЫКЧЫЛЫКТУУ БАГЫТЫ КАТАРЫ**

Низамиев А.Г., Артыкбаева С.Ж., Айтыкулова Б.М.

**ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ТУРИЗМА
КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ
ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА**

A.G. Nizamiev, S.Zh. Artykbaeva, B.M. Aitykulova

**FORMATION OF SOCIAL TOURISM AS A PRIORITY
DIRECTION SOCIAL POLICY OF THE STATE**

УДК: 796.5

Макалада Кыргызстанда социалдык туризм мамлекеттин социалдык саясатында артыкчылыктуу багыт катары каралышы негизделет. Анын таанып-билүү туризми, ден соолукту чыңдоо туризми, дарылоо туризми, спорттук туризм, үй-бүлө туризми, балдар, өспүрүмдөр жана жааштар туризми, ардагерлер туризми, мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын туризми, экологиялык туризм, чет элдик мекендешилер үчүн туризм сыяктуу түрлөрүн өнүктүрүү зарылдыктары каралат. Ошондой эле, Кыргызстандын туризм жаатындагы заманбап социалдык саясаты талданат; туризм калктын эмгектик жана коомдук-саясий активдүүлүгүн оптималдаштырууга, алардын кызыкчылыгын жана керектөөлөрүн канааттандырууга багытталган мамлекеттин социалдык саясатынын негизги максаттарын ишке ашыруунун маанилүү каражаты жана куралы болуп санала тургандыгы көрсөтүлөт.

Негизги сөздөр: туризм, социалдык туризм, туристтик кызмат, калктын аялуу катмары, социалдык коргоо.

В статье обосновывается рассмотрение социального туризма в качестве приоритетного направления в социальной политике Кыргызстана. Предусматривается необходимость развития таких видов социального туризма, как познавательный туризм, оздоровительный туризм, лечебный туризм, спортивный туризм, семейный туризм, детский, юношеский и молодежный туризм, ветеранский туризм, туризм с ограниченными возможностями, экологический туризм, туризм для иностранных граждан. А также анализируется современная социальная политика Кыргызстана в области туризма; показывается, что туризм является важным средством и инструментом реализации основных целей социальной политики государства, направленных на оптимизацию трудовой и общественно-политической активности масс, удовлетворение их интересов и потребностей.

Ключевые слова: туризм, социальный туризм, туристские услуги, уязвимые группы населения, социальная защита.

The article substantiates the consideration of social tourism as a priority in the social policy of Kyrgyzstan. Types and forms of social tourism aimed at the needy segments of the population and related activities, necessity of development social tourism cognitive tourism, health tourism, medical tourism, sports tourism, family tourism, children's, teenage and youth tourism, tourism of pensioners, tourism of disabled people, ecological tourism, tourism for foreign citizens are considered. And also analyzes the contemporary social policy of Kyrgyzstan in the field of tourism. The author shows that tourism is an important mean and instrument of the realization of the main aims of state social policy oriented to the optimization of labour and socio-political activity of people and to the serving of their interests and needs.

Key words: tourism, social tourism, tourist services, vulnerable groups of population, social protection.

Социалдык багыттагы Кыргыз Республикасында туризм тармагынын курамындагы социалдык туризм артыкчылыктуу чөйрө катары каралууга тийиш. Мунун негизинде баарына жеткиликтүү туристтик кызматтар аркылуу кыргыз атуулдарынын эс алуу, эркин жылып жүрүү, ден соолуктарын чыңдоо, жагымдуу курчап турган чөйрөдө жашоо, маалыматтарды эркин алуу, социалдык коргоо ж.б. болгон конституциялык укуктары ишке ашары белгилүү. Дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, социалдык туризм системасы өз ичине аз камсыз болгон жарандар тобунун жеткиликтүү туристтик кызматтарды пайдалануусуна мүмкүнчүлүктөрдү түзгөн тиешелүү максаттарды, принциптерди, каражат булактарын жана ар кандай жеңилдиктерди камтыйт.

Социалдык туризмдин калктын муктаж катмарларына жана тиешелүү иш-аракеттерге багытталган түрлөрү жана формалары төмөнкүлөр:

1. *Таанып-билүү туризми* өз иш-аракети менен калктын калың катмарын өзүнө тартуусу менен массалык мүнөздөгү коомдук кыймылга айланышы зарыл. Анткени, бул түрдүн өлкө үчүн коомдук-саясий да мааниси бар. Аталган туризмдин максаты төмөнкүлөр менен аныкталат: өлкөдөгү жана дүйнөдөгү табигый жана маданий мурастарды коргоо, тарыхый эстеликтер, жерлер жана окуялар боюнча маалымат алуу ж.б. Бул жаатта айрыкча ЮНЕСКОнун мурастар тизмесине кирген Кыргызстандагы табигый жана тарыхый-маданий объектилерди (Сулайман-Тоо ыйык тоосу, Улуу Жибек жолу торчосуна кирген байыркы Баласагын жана Суяб шаарлары, Батыш Тянь-Шандагы табигый коруктар торчосу (“Беш-Арал”, “Падыша-Ата” жана “Сары-Челек”), “Манас” эпосунун үчилтиги, боз үй, шырдак жа ала кийиз ж.б.) эл ичинде даңзалоо жана алардын туристтик маанисин пропагандалоо иштери бар.

2. *Ден соолукту чыңдоо туризми* ар кандай деңгээлдеги территориялар (айылдар, айыл округдары, шаарлар, административдик райондор ж.б.) жана бирикмелер (эмгек жамааттары, окумуштуулар кеңеши, студенттик топтор, кызыкчылык боюнча уюмдар ж.б.) денгээлинде уюштурулушу шарт. Бул ишмердүүлүк, эреже боюнча, катышуучулардын өз каражаттарынын, мамлекеттин (жергиликтүү бийлик органдарынын) социалдык колдоосунун, коомдук уюмдардын (ассоциациялар, фонддор ж.б.) жана жеке тараптардын (бизнесмендер, меценаттар ж.б.) эсебинен уюштурулушу максатка ылайык.

3. *Дарылоо туризми* – бул кардарлардын туруктуу жашоо жайынан айырмаланган, ылайыктуу табигый, материалдык ж.б. шарттары бар жерлерде дарылоо-диагностикалык, калыбына келтирүүчү жана рекреациялык кызматтарды көрсөтүүчү ишканалар тиб. Анын кардарларынын өзгөчөлүгү мында: биринчиден, социалдык жактан начар абалдагы жарандар (киши башына кирешеси эң төмөн, дене-бой жагынан мүмкүнчүлүгү чектелгендер ж.б.), экинчиден, оорулуу же ден соолугунда кандайдыр-бир көйгөйү бар адамдар. Дарылоо программасы да мөөнөтүнүн узактыгы менен айырмаланат. Ошондуктан бул ишканалар уюштуруучулук-экономикалык жактан өзүнчө көңүл бурууну талап кылат (мамлекеттик бюджеттен каржылоо, профсоюз уюмдарынын колдоосу ж.б.).

4. *Спорттук туризмдин* социалдык багыттагы иш-аракети негизинен балдар, өспүрүмдөр жана жаштарга багытталышы шарт. Максаты: өсүп келе жаткан

муунду спортко кызыктыруу, массалык спортту жайылтуу, спорттук мелдештерге катышуу ж.б.

Кыргызстан тоолуу өлкө катары спорттук туризмди өнүктүрүү үчүн ылайыктуу табигый-географиялык шарттарга бай: ар түрдүү деңгээлдеги тоо көтөрүлүштөрү, шар аккан дарыялар, ашуулар, даңгилер, табигый тоскоолдуктар (аска-зоолор, дарыялар, тик капталдар ж.б.). Балдар жана жаштар үчүн кызыктуу жана ышкылуу болгон жөө жүрүштөр, тоо лыжасы, треккинг, ат туризми, сууда агуу, аба шарларында учуу, автотуризм, мототуризм, велотуризм ж.б. түрлөрдү уюштуруу ылайыктуу. Туризмдин бул түрүн өнүктүрүүдө анын ар тараптуу функциясын эске алуу зарыл: ден соолукту чыңдоо, ар кандай зыяндуу адаттардан арылуу, өз ара жардамдашуу, талаада жүрүү тартибин өздөштүрүү ж.б.

4. *Үй-бүлө туризмин* үй-бүлө мамилелеринин туруктуу кармалышынын жана коомдун туруктуу өнүгүүсүнүн маанилүү факторлорунун бири деп эсептейбиз. Айрым адистердин айтуусуна ылайык, азыркы иш орду менен үй бөлүнгөн кырдаалда, мисалы, балдар үй-бүлө түйшүгүнөн, эмгек жана адеп-ахлактык салттарынан бөлүнүп калган, мындай ажырым балдар жана ата-энелер ортосундагы руханий жакындыктын жоголушуна алып келип жатат. Ошондуктан бош убакытты үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрү ортосунда активдүү жана көңүлдүү өз ара иш-аракеттер менен пайдалуу уюштуруу сунушталат [1].

5. *Балдар, өспүрүмдөр жана жаштар туризми* ишмердүүлүгү боюнча негизинен орто жана кесиптик-орто жана жогорку окуу жайларын өз кучагына алат. Негизги максаттары: ата-журтту таануу жана аны сүйүү аркылуу патриоттуулукка тарбиялоо, өспүрүмдөр арасында сергек жашоо образын пропагандалоо, спортко тартуу, ар кандай зыяндуу адаттардан (алкоголдук ичимдиктерге жакын болуу, тамеки тартуу, банги заттар менен алектенүү, компьютердик оюндарга азгырылуу ж.б.) арылтуу, башка аймактардын (өлкөлөрдүн) жаштары менен достукту чыңдоо ж.б. Бул туризмди уюштуруу үчүн билим берүү мекемелеринде туристтик багыттагы секциялар иштеши керек, ишкана-уюмдар иштегендердин балдарын тартуу максатында каржы фонддорун түзүүсү талапка ылайык.

Адистердин пикиринде, балдарды социалдык жактан коргоо боюнча мамлекеттин чыгымдарын келечекке болгон инвестиция катары кароого болот. Мамлекеттик саясат ден соолугу бакубат жана билимдүү жаш муунду же коомдун келечектеги экономикалык активин калыптандырууга багытталышы зарыл. Мындай максаттарды ишке ашыруунун натыйжалуу

жана балдар үчүн кызыктуу жолу болуп туризм эсеп-телери талашсыз [2].

6. *Ардагерлер туризми* – жалпы туризм тармагынын, анын ичинде социалдык туризмдин өзгөчө түрү. Анын кардарлары сандык жактан жалпы республикалык социалдык-демографиялык структурада салыштырмалуу аз болгону менен курамы боюнча ар түрдүү. Алсак, алардын негизги бөлүгүн эмгекке жарамдуу курактан жогору жаштагылар же эмгек ардагерлери түзөт (2016-жылга алар жалпы калктын 7%ын түзгөн). Ошондой эле буга өзүнчө категория катары Улуу Ата мекендик согуштун ардагерлери, афган согушунун ардагерлери, Чернобыль апаатын жоюуга катышкандар, Баткен согушунун катышуучулары киришет. Албетте, биринчи категориядан башкалары мамлекет тарабынан атайын жеңилдиктерге ээ болгону менен туристтик кызматтардан жетиштүү пайдаланууга муктаж экендигин эске алуубуз керек.

Бул жаатта окумуштуу М.Кочкорбаева аталган туризмдин маанисин жакшы ачып бере алган: пенсияга чыккандар үчүн туризм – бул активдүү жашоону улантуу мүмкүнчүлүгү десек жаңылышпайбыз. Алар үчүн туризмде иш аз эмес. Мисалы, кары адамдардын билими жана жөндөмдүүлүгү жайлоо туризминде, этнографиялык жана айыл туризминде колдонулушу коом үчүн да, алардын өздөрү үчүн да пайдалуу. Андан сырткары, пенсионерлерди потенциалдуу турист катары дагы кароо керек. Эгерде жаштар туризмди эс алуу катары кабыл алса, ал эми кары адамдар аны активдүү жашоо, коомго аралашуу катары баалап, туристтик кызматтардын массалык керектөөчүлөрүнө айланышы мүмкүн. Демек, негативдүү кырдаал катары кабыл алынган демографиялык улгаюуну ата мекендик туризмди өнүктүрүү максатында позитивдик кубулушка айлантуу жана анын пайдалуу тараптарын колдонуу мүмкүнчүлүгү бар [3].

7. *Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын туризми* мурунку СССРде 1970-жылдары эле майыптар уюмдары тарабынан калыптанып, туризм жаатында ар кандай мелдештерди, жүрүштөрдү уюштуруп келген. Бул түр уюштуруу мезгилинде (транспортто, мейманканада, эс алуу жайларында ж.б.) атайын ыңгайлаштыруу каражаттарын жана атайын (көбүнчө индивидуалдык) программаларды талап кылгандыктан кошумча чыгымдарды шарттайт. Мында мамлекеттик органдардын алдында калктын мындай аялуу катмарынын рекреациялык кызматтарды сандык жана сапаттык жактан жеткиликтүү алуусуна шарттарды түзүү милдеттери турат.

Социалдык туризмдин бул түрүндө “тоскоолдук-

суз чөйрө” курорту” түшүнүгү чоң мааниге ээ. Анткени ал мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын туризм ишмердүүлүгүнө ыңгайсыздык жок катышуусун карайт. Бул багытта Россияда атайын кабыл алынган мыйзамда андай адамдардын дарылануусу жана эс алуусу үчүн “тоскоолдуксуз чөйрөнү” түзүү – адистештирилген же профилидик курортторду же санаторийлерди ачуу каралган [4].

8. *Экологиялык туризмди* кеңири жайылтуу кыргыз мамлекетинин курчап турган чөйрөнү коргоо, жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу жана калкты экология жаатында окутуу-тарбиялоо багытындагы саясатынын маанилүү практикалык иш-чараларынын бири болуп калышы зарыл. Бул туризмдин максаты Кыргызстанда таркалган табигый мурстарды, жаныбарлар жана өсүмдүктөр дүйнөсүн коргоо, өзгөчө корукка алынган территорияларга саякат жасоо жана алардын түзүлүү себептери менен таанышуу, өлкөгө, анын айрым аймактарына мүнөздүү болгон сейрек кездешүүчү жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн өкүлдөрүн таануу жана пропагандалоо болуп саналат. Айрыкча аларга окумуштуулардын аралашуусу менен балдарды жана жаштарды тартуу аркылуу фотоаппарат, видеокамера, магнитофон сыяктуу техникалык каражаттардын жардамы менен “жашыл” аңчылыгын уюштуруу кызыктуу болот.

9. *Чет элдик мекендештер үчүн туризм* чет өлкөлөрдө (Афганистан, Кытай, Россия, Тажикстан, Түркия ж.б.) тарыхый жактан отурукташып калган мекендештерге Кыргызстанды тааныштыруу, улуттук маданиятты жана эне тилди сактоо жана өнүктүрүү, табигый жана маданий мурастарды таануу өңдүү маданий жана социалдык-саясий мааниси бар асыл максаттарды көздөйт. Бул мааниде алганда азыркы мезгилде маданий байланышты үзбөө максатында айрыкча Россияда туруктуу жашап калган мекендештердин балдары үчүн тиешелүү иш-чараларды уюштуруу маанилүү.

Мамлекеттин социалдык саясатына ылайык мыйзамдык база түзүү менен социалдык туризмди өнүктүрүү маселеси каралат. Учур социалдык туризм жөнүндө атайын мыйзамды кабыл алууну талап кылып жатат. Анын иштешинин негизги принциптери болуп социалдык туризм чөйрөсүндө социалдык саясатты жүргүзүү, жарандардын социалдык жактан корголбогон топторунун муктаждыктарын укуктук жөнгө салуу, туристтик ишкана-уюмдарга уюштуруу-усулдук жардам көрсөтүү, социалдык туризмдин кызыкчылыгын коргоо саналат.

Жыйынтыктап айтканда, мында мыйзам түрүндө

социалдык туризм тармагында аракеттенген туроператордук жана турагенттик өкүлдөр үчүн мамлекет тарабынан боло турган кандайдыр бир деңгээлдеги колдоолор жана жеңилдетүүлөр бектилиши керек. Ошондой эле анда социалдык туристтин критерийлери аныкталып, потенциалдуу катышуучулар (балдар, өспүрүмдөр, жаштар, ардагерлер, мүмкүнчүлүгү чектелгендер, кедей катмардын өкүлдөрү ж.б.) жана алар үчүн уюштурулуучу артыкчылыктуу түрлөр жана формалар көрсөтүлөт; социалдык турдун базалык стандарты жөнгө салынат. Ошондой эле социалдык туризмдин уюштуруучулары аныкталат: ага мамлекеттик башкаруу (тармактык жана аймактык) органдары, профсоюз уюму, менчигине карабай бардык ишкана-уюмдар, эл аралык жана өкмөттүк эмес уюмдар, ар кандай бирикмелер, фонддор кирип, бири-бири менен уюштуруу-усулдук, материалдык жана каржылык маселелеринде өнөктөштүк негизде иш алып барышат.

Туризмдин социалдык багытын өнүктүрүү, ага мамлекет тарабынан ар тараптуу колдоо көрсөтүү

жана тескөө өлкөдө социалдык моделдүү рынок экономикасын куруу, социалдык саясатты натыйжалуу жүргүзүү, калктын бардык катмарына социалдык адилеттүүлүктү орнотуу, калктын аялуу катмарларын жеткиликтүү социалдык кызматтар менен камсыздоо сыяктуу стратегиялык багыттардын ишке ашырылышын аныктап турат.

Адабияттар:

1. Беляков О.И., Мещерякова И.В. Семейный туризм как форма досуговой деятельности // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. Белинского, №28, 2012. - С. 690.
2. Бакаева М.А. Вопросы предоставления социальной защиты и поддержки инвалидов в Кыргызской Республике // Вестник Ошского государственного университета, №3, III, 2016. - С. 107.
3. Кочкорбаева М. Туризм жана кээ бир демографиялык маселелер // III Эл аралык түрк дүйнөсү туризм симпозиуму. // http://oas2018.manas.edu.kg/files/Tam_Metin_Bildiri_Kitabi.pdf. 80-б.
4. Федеральный закон РФ (ред. от 30.10.2017) "О социальной защите инвалидов в Российской Федерации" от 24 ноября 1995 года, №181-ФЗ.